

Αποστολος Πιερρής

Θεοφορικά Προβλήματα

Η Δωρική Πνοή

και η Αντιπαλότητα Σπάρτης - Άργους

6 Μαΐου 2023

Η τελική αποτυχία της υψηλής στρατηγικής και του συνολικού εγχειρήματος του μεγάλου Φείδωνος καλεί σε αναζήτηση της βαθύτερης αιτίας της. Και η έρευνα αυτή μας οδηγεί κατ' ευθείαν στην μελέτη της φύσης και του ιστορικού χαρακτήρα της γενικής αντιπαράθεσης και συχνής σύγκρουσης Άργους και Σπάρτης στην Αρχαϊκή Εποχή. Γενικεύεται δε και ανυψώνεται σε θεωρία αρχών, συσχετιζόμενη με το παράλληλο Αθηναϊκό μεγαφαινόμενο. Γιατί έχασε το Άργος από την Σπάρτη επί πρωτοουργού Φείδωνος τον 8^ο αιώνα π. Χ., όπως η Αθήνα του Χρυσού Θάμματος επί Περικλή τον 5^ο ;

*

Οι Δωριείς της Καθόδου αποτελούσαν μια ολιγάριθμη και ομογενή ομάδα. Κρίνοντας από τους 2.000 που εγκαταστάθηκαν στην Λακεδαιμόνα (Ισοκράτης, κατά τους υπολογισμούς αναμφίβολα του μαθητή του Έφορου, ειδικού στην εξακρίβωση τέτοιου είδους γεγονότων σχετικά με στάσεις και μεταστάσεις πληθυσμών και ίδρυση πόλεων), ο συνολικός αριθμός δεν θα ξεπερνούσε τους μύριους.

Η τελευταία κατοίκησή τους στην Δωρίδα της Στερεάς Ελλάδας επίσης συνεπάγεται ολιγανθρωπία. Καλύπτει μικρή και άγρια έκταση, στην φοβερή συννέκρωση των ορεινών όγκων της Ρούμελης, περί τον άνω ρου του Μόρνου, μεταξύ Βαρδουσίων, Παρνασσού-Γκιώνας και Οίτης. Ο τόπος δεν τρέφει πολλούς. Είναι δασωμένη περιοχή μικρών κοπαδιών και λίγης γεωργίας.

Ο μικρός αριθμός των Καθοδικών Δωριέων συνάδει και προς τον ομοιογενή αρχικό χαρακτήρα των. Η ιδιοσυμπεριφορά τους εκφράζεται από την κοινή πάντων των Δωριέων καθ' όλην την μετέπειτα διασπορά τους, και ανεξάρτητα από την διαφορετικότητα των περιβαλλόντων που βρέθηκαν, λατρεία του Απόλλωνος Αγυιέως με την μορφή αργού λίθου κωνοειδούς και υψηλού πρώτα εξελισσόμενου σε «κίονα εις οξύ απολήγοντα». Ο Διευχίδας από τα Μέγαρα, που έγραψε τον 4^ο αιώνα π.Χ. Δωρική αρχαιολογία, τονίζει την σημασία της ιδιάζουσας, κοινής και χαρακτηριστικής αυτής Δωρικής λατρείας, τόσο ώστε να χρησιμοποιεί ως απόδειξη αρχέγονης Δωρικής παρουσίας και επιρροής την ύπαρξη του συμβολικού ειδώλου του Απόλλωνος Αγυιέως σε μη Δωρικές περιοχές, όπως στην Αττική και την Αθήνα. (Fr. 2a – 2b Piccirilli). **Κι έτσι καταλήγει στην Ηροδότεια θέση (I, 56-58): 'Ελληνες είναι κυρίως οι Δωριείς, - οι άλλοι, Ίωνες και λοιποί, έγιναν πολιτισμικά Έλληνες, εισπνεύσαντες το Δωρικό πνεύμα, όπως ο «εισπνήλας» εμπνέεται και εκστασιάζεται από την πνοή του κάλλους της τελειότητας που «φυσάει» (αΐτης) στον Δωρικό έρωτα.**

Το σύμβολο του Αγυιέως είναι βεβαίως φαλλικό, όπως φαίνεται και από την πλούσια εικονογραφία του, αλλά και από την ετυμολογία του ονόματός του (α-γυία). Εκφράζει την ρωμαλέα άνθιση της νεότητας που χαρακτηρίζει το Δωρικό ιδίωμα. **Αυτό το φάσμα του θεού τους** (ιδέα και αρχέτυπο του εαυτού τους) έβλεπαν οι ομάδες των Δωριέων να τις οδηγεί στις εξορμήσεις τους, στρατιωτικές, αρπαγής και βίας.

τοιούτου γάρ ἐπὶ τὰς στρατιάς <ἐπιφαινομένου> φάσματος οἱ Δωριεῖς ἀπομιμούμενοι τοὺς Ἀγυιάς ἰσθᾶσιν ἔτι καὶ νῦν τῷ Ἀπόλλωνι.

Διευχίδας Fr. 2b Piccirilli

Ο προκαθοδικός φαλλικός Απόλλων μετέπεσε στον πολεμικό Αμυκλαίο της γεωμετρικής εποχής και εν συνεχεία μεταμορφώθηκε στον καλλισθενικό Κούρο της αρχαϊκής. Το Δωρικό θεμελιώδες βίωμα του Ελληνισμού, συνιστώντας την ουσία του Κλασσικού, ενεργεί την έκφραση της τέλει μορφής του. **Η ίδια Αρχή λειτουργεί, με αυξανόμενη πληρότητα και ολοκλήρωση και αυτοσυνειδησία, στον Φαλλό αρχικά, στην Ανδρεία μετά και στο Κάλλος εν τέλει.** Είναι η αρχή της νεότητας, το «τέλος» στην ώρα της ακμής του ανθρώπου, στον ανθό της ύπαρξης. **Διαδοχικά, ο φαλλός απομακρύνεται από την γενετήσια λειτουργία του και γίνεται μορφολογικό στοιχείο σωματικής τελειότητας.** Το ίδιο η νοηματοδοτική εστία της ανδρείας μεταπίπτει από το πολεμικό στο γυμναστικό πεδίο της Ομηρικής

«ανδρότητας», και η στρατιωτική μάχη υποτάσσεται στον αθλητικό αγώνα. Ανάλογα και η Δωρική λυρική ποίηση της εορταστικής παιδιάς υποκαθιστά την Ιωνική επική ποίηση της ηρωικής δράσης. (Δείτε τις «Απολλώνιες Μεταμορφώσεις» μου).

[Ομοίως, «περιπλομένων των ενιαυτών», οι μάρτυρες θα γίνουν οι κατά Χριστόν αθλητές, όπως με την επανάσταση του Ελληνισμού, η γυμναστική τελειότητα αντικατέστησε την ηρωική ανδραγαθία. Και όπως γνωρίζουμε πιο καλά τους μάρτυρες από τους νικητές των Ολυμπιακών αγώνων στους τέσσερες αιώνες μ. Χ. που εξακολουθούσαν να τελούνται, έτσι δεν ξέρουμε τους αριστεύσαντες στις μάχες των Μηδικών πολέμων (πλην ελάχιστων εξαιρέσεων που αναφέρονται για άλλους λόγους), ενώ απαθανατισμένα από την ύψιστη ποιητική υμνολογία είναι τα αγόρια και οι νεανίσκοι νικητές των στεφανηφόρων αγώνων, ονόματα, μορφές, σημαίνοντα περιστατικά, πατέρες, γενεές, κλέη προγόνων, δόξες πόλεων].

Την τελική και τέλεια έκφραση λοιπόν της συστατικής αρχής του Κλασσικού αποτελεί το ινδαλμα του Κούρου, που συνεπήρε απόλυτα τον Ελληνισμό ώστε επί αιώνες να σχολάζει περί την υψηλή μορφή του. Είναι ο Απόλλων το αρχέτυπο και η ιδέα του «τέλους», το ερατόν άνθος της ήβης, ο «πρωθήβης» του Κάλλους, - αυτός είναι ο χαρακτηριστικός θεός των Ελλήνων, και έτσι προσλαμβάνεται από τις μεγάλες γειτονικές αυτοκρατορίες, την Λυδική και την Περσική (Ηρόδοτος διδάσκει, I, 87, 3: 90, 2. – Δεν έβρισκαν θεό αντίστοιχο προς τον Απόλλωνα δικό τους, όπως στην περίπτωση των λοιπών θεών).

Και είναι ο θεός στον οποίο ιδιαζόντως ανήκει η μαντική του μέλλοντος κατά την πορεία του ανθρώπου στον χρόνο, ενώ σαν έφηβος αδιαφορεί («αμεριμναίος», Ίβυκος) για την μέριμνα και περί τους τρεις πυλώνες των αναγκών του χρόνου, για την γενετήσια λειτουργία της συνέχισης του είδους, για την οικονομική ασχολία προς επιβίωση και για την πολιτική συμμετοχή προς εδραίωση ζωτικού χώρου ασφάλειας, - αδιαφορία δηλαδή προς τεκνογονία, πλούτο αγαθών και θέση κοινωνικής προβολής, αμέλεια συνεπώς για επ-ουσία, περι-ουσία και εξ-ουσία. Προσφεύγουμε να μάθουμε τί μας επιφυλάσσει το μέλλον ατομικά ή συλλογικά στα σχέδιά μας, όχι στους καθ' ύλην αρμόδιους θεούς, εφόρους των αντιστοίχων πεδίων της φυσικής

πραγματικότητας και της ανθρώπινης δραστηριότητας, - αλλά στον παντελώς αναρμόδιο, σε αυτόν που αντίθετα προς πάσαν πρακτική χρησιμότητα τέρεται με το κάλλος της μορφής σώματος και πνεύματος, αγκαϊζεται με γυμναστική και ποίηση, μουσική, χορούς και τραγούδια. Τέτοια και τόση η σημασία του Άνακτα Παιδός.

Λίγοι στον αριθμό, βαθείς στο βίωμα, μεγάλοι στα πεπρωμένα, κατέβηκαν οι Δωριείς, αυθεντικοί Έλληνες, στο τέλος του 12^{ου} αιώνα π. Χ. με την κατάρρευση του Μυκηναϊκού συστήματος ισχύος, από το στενό ορμητήριο τους στην Στερεά και απλώθηκαν κατά σειρά στις τρεις πεδιάδες της Πελοποννήσου (εκτός της Κοίλης Ήλιδος), της Μεσσήνης, της Σπάρτης και του Άργους (από δε την τελευταία επεκτάθηκαν αφ' ενός στην υπόλοιπη Αργολίδα και την Αίγινα, αφ' ετέρου στην ζώνη Σικυώνος – Κορίνθου – Μεγάρων).

Ορεσίβια παλληγάρια, ορδές αδέσποτων και αδάμαστων νεαρωδών, χωρίς άλλο αρχηγό εκτός από τον Οδηγό θεό τους, κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του οποίου υπήρχαν και ζούσαν, μόρφωναν τον εαυτό τους και την δράση τους, όντας ζωντανές επιφάνειές του, αγέλες και «βούες» του Απόλλωνα, σαν αυτόν «λίαν ατάσθαλοι» στην συμπεριφορά και «πρυτάνεις» κυριαρχίας (Ομηρικός *Ύμνος εις Απόλλωνα*, 67-69, - όλη δε η διήγηση εκεί και σε όλη την υμνολογία αυτό ακριβώς δείχνει), **βίαιοι και ευαίσθητοι ταυτόχρονα, ποιητικοί και άγριοι, αιδοίοι και επιδεικτικοί, κρατεροί ανθοί της ύπαρξης, νιώθοντας σαν έφηβοι στην σφύζουσα άνοιξη του βίου ότι αποτελούν το κοσμικό κέντρο αλλά μη γνωρίζοντας σε τί συνίσταται η σημασία τους, παριστώντας το αίνιγμα της ύπαρξης και την λύση του εν ταυτώ, σαρκώνοντας εν τελειότητα το μεταίχμιο αιωνιότητας και χρόνου, ή καλύτερα όντας η επιφάνεια της αιωνιότητας στον χρόνο, η είσοδος του Απόλυτου στο Γίγνεσθαι της μεταβολής.**

Γιατί το Κάλλος είναι η φανέρωση του Είμαι, η απο-κάλυψη του Θεού, η γύμνωση του Κεκρυμμένου, η Μορφή του Όντος (σαν το όραμα του Αγίου Νικολάου στην Παναγιά Ολυμπιώτισσα της Ελασσόνας). Α-λήθεια (Heidegger) είναι ακριβώς το ίδιο, η απο-κάλυψη του Είμαι, η φανέρωση της

ουσίας του. Για αυτό και η αληθινή, πλέρια σοφία βρίσκεται στην ποιητικότητα και όχι στην φιλοσοφία ούτε βεβαίως στην επιστήμη (Πίνδαρος, Παιάν VIIb 18-20; Fr. 209 Maehler). **Το απόλυτο κριτήριο της αλήθειας είναι η ομορφιά, γιατί κάλλος και αλήθεια ταυτίζονται στην συναρπαστική προφάνεια του όντος.** (Ωραία το διετύπωσε παρ' όλο τον ρωμαντισμό του ο νεαρός Keats, *Ode on a Grecian Urn*).

Κι έτσι ο Απόλλων είναι ο Κούρος και ο Κούρος είναι ο Απόλλων. Ο Κούρος του Κάλλους είναι επιφάνεια του Απόλλωνα και ανδριάς αθλητού τελείου και αφιέρωμα σε ιερό, «άγαλμα» του θεού, και ταφικό μνημείο. Θεός και υιός του θεού όντως και άνθρωπος και υιός του ανθρώπου επίσης. Στο «τέλος» της τελειότητας (κάλλος σώματος και σοφία πνεύματος) συμπίπτουμε τα αδέλφια θεοί και άνθρωποι, αν και χασματικά κεχωρισμένοι στην ευκολία του βίου και στην δύναμη (Πίνδαρος, *Νεμεονίκης* VII, 1-7).

Αυτό είναι το ευαγγέλιο του κλασσικού Ελληνισμού. Η διαθήκη του Κάλλους. (Το «γαλάζιο πουλί» του Ελληνικού πολιτισμού κατά Καζαντζάκη. Ο ύμνος της ομορφιάς στον «Πόρφυρα» του Σολωμού).

[Για την πολυδιάστατη ανάλυση, εξαντλητική τεκμηρίωση και ολιστική σύνθεση του κλασσικού «δόγματος», με πλήρη μελέτη των πηγών φιλολογικών και αρχαιολογικών, δείτε τις μελέτες μου στον ιστότοπο του Ινστιτούτου, τμήμα *Research Projects*, υπό τις σχετικές κατηγορίες, π. χ. «*Δωρικές Μελέτες*»].

Στο πλαίσιο αυτής της γενικής, αξονικής αρχής του «τέλους», (κατά την Δωρική ουσία του Κλασσικού), γίνονται κατανοητές τόσο οι πολιτισμικές μορφές του αρχαίου Ελληνισμού κατά τύπους και χρόνους, όσο και οι συγκεκριμένες ιστορικές του εξελίξεις.

Πολιτισμός και ιστορία τότε ορίζονται από την σχέση προς το Απολλώνιο πνεύμα, τόσο ώστε βασικά υπαρκτικά προβλήματα του Ελληνισμού από

την μια μεριά, και κομβικά σημεία και μείζονες τροπές των εξελίξεων από την άλλη, να συναρτώνται ακόμη και προς καίρια γεγονότα περί τον ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς, στον μυθολογικό και στον ιστορικό χρόνο. (Η διαδοχή ναών εκεί κατά Πίνδαρο και Παυσανία). Έτσι και η Βυζαντινή ιστορία και πολιτισμός ορίζονται από την σχέση προς τον Χριστό. Στην δε Δημοτική Παράδοση (τρίτο Πυλώνα του Ελληνισμού), συλλειτουργεί ο Απόλλων πάλι.

Και επί του θέματός μας. **Η μικρή και ομοιογενής ομάδα Δωριέων που κατέβηκε στην Πελοπόννησο έδειξε εντούτοις διαφορές απόκρισης στην πρόκληση του νέου περιβάλλοντος και της νέας κατάστασης πραγμάτων αναλόγως του τόπου της εγκατάστασής των, - διαφορές μικρότερες, αλλά και αυτές σημαντικές, στο πολιτισμικό πεδίο, μεγάλες και αποφασιστικής όμως σημασίας στο ιστορικό. Μας ενδιαφέρει εν προκειμένω η προσοχή στο Άργος.**

Ο σχεδιασμός για τις επόμενες τέσσαρες συναντήσεις μας αυτής της περιόδου, είναι να επικεντρωθούμε στις ιστορικές εξελίξεις κατά την **πρώτη** παρουσίασή μου αυτήν την Δευτέρα, - να εμβυθύνουμε στον ουσιαστικό πυρήνα του προβλήματος που είναι η σχέση του Άργους με τον Απόλλωνα κατά την **δεύτερη**, (εδώ χρειαζόμαστε Δήλιο κολυμβητή), -- να εμφιλοχωρήσουμε στον πολιτισμικό ιδιοχαρακτήρα του Άργους στην Αρχαϊκή εποχή κατά τον τρόπο ζωής και κατά τον υψηλό πολιτισμό στην **τρίτη**, --- και τέλος να αφιερωθούμε στο σπουδαιότερο επίτευγμα του Άργους, στην μνημειακή πλαστική του παράδοση αρχίζοντας με τον Πολυμήδη των Δελφών, πηγαίνοντας στον σπουδαίο κατευθυντήρα Αγελάδα, και τελειώνοντας με το αποκορύφωμα (*nihil absolutius*), τον μεγάλο Πολύκλειτο και την σχολή του των κλασικών χρόνων, κατά την **τέταρτη**.

Πρώτα λοιπόν η ιστορική διαδρομή κατά τους γεωμετρικούς και αρχαϊκούς χρόνους.

Δεσπόζει η αντιπαράθεση με την Σπάρτη. Η διαφορετική απόκριση των δύο πόλεων στην διαμόρφωση και οργάνωση ενός συστήματος που θα μετέτρεπε τις αγέρωχες ορεσίβιες ορδές του Απόλλωνα σε συντεταγμένη κοινωνία Ελληνικής πόλεως, έχει, όπως έχω προαναφέρει, τοπολογική θεμελίωση. Η διαφορά περιστρέφεται πρακτικά γύρω από την πρόσληψη του παλαιού, σε πληθυσμό, δομές και τεχνικές. Ο Λυκούργος από το ένα μέρος και ο Φείδων από το άλλο, συγκεκριμενοποιούν παραδειγματικά

την διαφορά. Θα αναλύσω τα αντιδιαμετρικά μοντέλα που επινοήθηκαν από αυτούς και ακολουθήθηκαν, και πώς αυτά επηρέασαν και καθώρισαν την έκβαση των εξελίξεων.

Η φύση της *sui generis* και *de facto* Σπαρτιατικής ηγεμονίας μετά την αποτυχία της Φειδώνιας προβολής ισχύος θα μας απασχολήσει ειδικά, με έμφαση στην στάση του Άργους προς αυτήν την ιδιότυπη «ηγεμονία». Σε αυτό το πλαίσιο θα ερμηνεύσουμε τις μεγάλες μάχες μεταξύ των δυο δυνάμεων, και θα καταλάβουμε την σημασία και τις συνέπειές τους. Για να εμπεδώνουμε παντού και πάντοτε την κλασσική αρχή της αναπόφευκτης, απαραίτητης και αναγκαίας σύνδεσης στην φύση των πραγμάτων μεταξύ του ολικού και του μερικού, του γενικού και του συγκεκριμένου, θα διαπραγματευθώ την υψηλή στρατηγική των δυο πόλεων κατά την μελετώμενη περίοδο.